

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΤΟΜΟΣ Β'. - ΤΕΥΧΟΣ ΙΒ'.

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1880

Οὐκ ἔστι περὶ θεοῦ ἢ θεοτέρου ἀνθρώπου
βουλευσάμενος ἢ περὶ παιδείας καὶ αὐτοῦ καὶ
τῶν αὐτοῦ οικειῶν. (Πλάτ. Θεαγης.)

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

1880

ΠΛΑΤΩΝ

ΕΤΟΣ Β'.

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1879

ΤΕΥΧΟΣ Β'.

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

ΚΑΙ ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΨΗΦΟΦΟΡΙΑ.

(Ὅρα συνέχ. τόμ. Β' σ. 20).

Ἐν μὲν τῇ οἰκογενεῖᾳ παρέχονται τὰ προκαταρκτικὰ τῆς ἀνατροφῆς στοιχεῖα, ἡ δὲ ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ παιδεύσις τίθησι τὰς θεμελιώδεις βάσεις τῆς πνευματικῆς τοῦ ἀτόμου ἀναπτύξεως· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐξαρκεῖ· ἡ παιδεύσις ὀφείλει νὰ παρακολουθῇ τὸν πολίτην ἀπανταχοῦ μέχρι ἐσχάτου γήρως, εἴτε ἐν τῇ καλύβῃ, εἴτε ἐν τῷ μεγάρῳ, εἴτε ἐν τῷ ἐργαστασίῳ, εἴτε ἐν τῷ πανεπιστημίῳ. Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος, εἶπεν ὁ ἀρχαῖος σοφός. Λαὸς ἀνεξάρτητος καὶ πεπολιτισμένος δὲν εἶναι μόνον ὁ ἔχων νὰ ἐπιδείξῃ ἕξοχα τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης μνημεῖα, παραγόμενα τοῦ πνεύματος ὀλίγων τινῶν ἀνδρῶν, ἀλλ' ὁ παρουσιάζων ὅσον τὸ δυνατόν τέλειον τὸ σύνολον τῶν πολιτῶν ἐν τῇ ἡθικῇ καὶ κοινωνικῇ αὐτοῦ ἀναπτύξει, ὁ δυνάμενος νὰ συνδυάξῃ ἐν ἀρμονίᾳ τὸ ἀγαθόν, τὸ καλόν, τὸ ἀληθές, ἅτινα ἀποτελοῦσιν ἀρτιμελές καὶ τέλειον τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἐθνικῆς εὐημερίας.

Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι ἡ διὰ δημοτικῆς φιλολογίας παιδεύσις εἶναι τὸ τρίτον, ἀλλὰ καὶ τὸ πληρέστερον στάδιον τῆς τοῦ λαοῦ διδασκαλίας· ὁ λαὸς δὲν ὀφείλει μόνον νὰ γινώσκῃ ἐλάχιστά τινα τῶν πρώτων γνώσεων στοι-

χειά, ἀλλ' ἅμα καὶ νὰ διατελῆ μεμυημένος εἰς ἅπαντα τὰ μυστήρια τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ κόσμου. Πρὸς τοῦτο δὲ καθίσταται ἀναγκαία ἡ ὑπαρξίς καὶ ἀνάπτυξις καταλλήλου δημοτικῆς φιλολογίας, διδασκούσης τὸν λαόν, φαιδρυνούσης αὐτὸν κατὰ τὰς ὁρὰς τῆς ἀπὸ τῆς ἐργασίας ἀναπαύσεως, ὑποκινούσης αὐτῷ τὸ ἐνδιαφέρον ὑπερ πάντων τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν προβλημάτων, τῶν ἀπασχολούντων τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς θεωρίας, ἢ ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῆς πράξεως. Τὸ ζήτημα καταλλήλου διὰ τὸν λαόν φιλολογίας πρόκειται μέγιστον σήμερον ζήτημα ἐν τῇ νεωτέρᾳ κοινωνίᾳ. Ἡ δημοτικὴ παιδείυσις δὲν κατορθοῦται τοσοῦτον ἐπιτυχῶς διὰ τοῦ σχολείου, ὅσῳ βραδύτερον διὰ τοῦ βιβλίου. Τὸ βιβλίον εἶναι ὁ μέγας ἠλεκτρικὸς σπινθὴρ, ὁ συνδέων ἅπασαν τὴν ἀνθρωπότητα ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ σημείῳ, τῷ σημείῳ τῆς κοινῆς ἐνεργείας. Δὲν ὑπάρχει ἀνακάλυψις μεγαλητέρα, θαυμασιωτέρα ἀπὸ τὸ βιβλίον, τὸ σύμβολον τοῦ εὐγενεστάτου κοσμοπολιτισμοῦ, τὸ διαδίδον ἐν ἐλαχίστῳ διαστήματι χρόνου ἅπαντα τοῦ κόσμου τὰς μεγίστας τῶν ἀνακαλύψεων, πᾶν ὅ,τι γενναῖον καὶ μέγα κατεργάζεται τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα συντελεστικὸν εἰς τὴν καθολικὴν αὐτοῦ πρόοδον. Ἐκάστη κοινωνία ὀφείλει νὰ μεριμνᾷ ἐξίσου διὰ τὴν ἀνατροφήν τῶν ἀνωτάτων τάξεων, ὅπως καὶ τοῦ χωρικοῦ, τοῦ ἀνακτόρου ἐξίσου μετὰ τῆς καλύβης. Τὸ βιβλίον δὲν εἶναι μόνον τὸ προνομιοῦχον τῆς ἀριστοκρατικῆς αἰθούσης κόσμημα, μέσον διασκεδάσεως κατὰ τῆς πλήξεως καὶ τῆς ἀνίας μηδὲν ποιούσης κόρης, ἢ ὀκνηροῦ καὶ φυγοπόνου νεανίου· μείζον ἔτι κέκτηται εἰσόδου δικαίωμα ἐν τῇ καλύβῃ τοῦ ἐργάτου καὶ τοῦ γεωπόνου. Ὅταν περὶ τὴν ἐσπέραν, κατόπιν τῆς καθημερινῆς ἐργασίας, κατὰ τὰς μακρὰς νύκτας τοῦ χειμῶνος, ὁ ἐργάτης, εἴτε ἐν τῇ πόλει, εἴτε ἐν τῇ ἐξοχῇ, ἔρχεται ν' ἀναπαυθῆ ἐν τῷ μέσῳ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, νὰ λησμονήσῃ τοὺς κόπους καὶ τὰς ἐνοχλήσεις τῆς ἡμέρας, ἑποῖα διασκεδάσις τότε ἐν καλῶν βιβλίων, κατάλληλον πρὸς τὴν διανοητικὴν αὐτοῦ μόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν, ἀποκαλύπτει αὐτῷ νέους ῥιζοντας καὶ παρέχον ποικίλας ἀπαρχὰς ἠθικῆς ἐποικοδομίας· ὅποια ἀφορμὴ ἐντίμου συνδιαλέξεως μεταξὺ ἄλλων τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας! ὅποσας ὑπηρεσίας δύναται νὰ προσενέγκῃ ἠθικὸν βιβλίον, ἱκανὸν νὰ ἐξεγείρῃ τὰ κάλλιστα τῶν αἰσθημάτων, νὰ κατευνάσῃ ἅπαντα ἐκεῖνα τὰ ἐνστικτα, εἰς ἃ παραδίδεται συνήθως ὁ στερούμενος πάσης ἠθικῆς ἀνατροφῆς ἄνθρωπος! τὸ βιβλίον δὲν εἶναι μόνον ἀγαθὸς καὶ πιστὸς φίλος, ἀλλ' ἅμα καὶ σοφὸς καὶ πολύτιμος σύμβουλος.

Τὸ βιβλίον ὀφείλει νὰ ᾔηται ἀνάλογον πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ πνευματι-

κὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀναγνώστου· ὅταν ὑπερβαίνῃ τὰς δυνάμεις αὐτοῦ, ἀντὶ φωτὸς καὶ διαχυθείας, ἐπιφέρει σύγχυσιν καὶ ταραχὴν εἰς τὸ πνεῦμα, καθίσταται ἀφορμὴ ἡμιμαθείας, κουφότητος καὶ οἰήσεως, δυναμένη νὰ παραπλανήσῃ αὐτὸν εἰς τὰ ἔσχατα, νὰ τὸν σκοτίσῃ μᾶλλον ἢ νὰ τὸν διαφωτίσῃ. Τούτου ἕνεκα ἡ συγγραφὴ δημοτικῶν βιβλίων, δυναμένων νὰ ὑποτυπώσωσι καὶ παραστήσωσι τὸ ἀληθὲς λαϊκὸν πνεῦμα, δὲν εἶναι ἔργον τοῦ τυχόντος συγγραφέως. Ἡ βιβλίον τοῦ λαοῦ ὀφείλει νὰ ἦναι ἡ ἐκ-προσώπησις τῆς καθόλου ἐθνικῆς ιδέας, δυνάμενον νὰ εἰσδήσῃ εἰς τὰ μυχαίτατα τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, νὰ πληρώσῃ αὐτὴν πίστεως καὶ ἐλπίδος. Τούτου ἕνεκα οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς ἑνὸς ἔθνους, εἶναι ὡσαύτως καὶ οἱ δημοτικώτατοι αὐτοῦ συγγραφεῖς, καταληπτοὶ καὶ εὐχάριστοι εἰς πᾶσαν κοινωνικὴν τάξιν, ὀφείλοντες ἀείποτε νὰ χρησιμεύωσιν ὡς πρότυπα καὶ γλώσσης καὶ ὕφους καὶ σκέψεως. Ἡ ἀρχαία Ἑλλάς ἐκέκτητο τοιοῦτον συγγραφεῖα τὸν Ὅμηρον, παρ' ᾧ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐξεπροσωπήθη τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πνεῦμα, ἀληθινὴ αὐτοῦ *Biblia* καταστάντι. Ἐκαστον δὲ τῶν πεπολιτισμένων ἔθνῶν κέκτηται τοιοῦτόν τινα ἐφέστιον τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ θρησκείας μυσταγωγὸν καὶ ἱεροφάντην. Οὕτως ἡ Ἰταλία τῆς Ἀναγεννήσεως παρήγαγε τὸν Δάντην, ἡ Ἰσπανία τὸν Σερβάντην, ἡ Ἀγγλία τὸν Σεξπῆρον, ἡ Γαλλία τὸν Μολιέρου καὶ ἡ Γερμανία τὴν φαεινὴν ξυνωρίδα τοῦ Γκαίτου καὶ τοῦ Σχιλλέρου, ἵνα παραλίπω δευτέρας τάξεως ἔθνη καὶ πνεύματα. Αὐτὴ δὲ ἡ Ἑλλάς ἐν τοῖς χρόνοις τῆς πτώσεως καὶ τῆς δουλείας παρηγορεῖτο, ἀναμιμνησκομένη ἡρωικωτέρων χρόνων ἐν ταῖς ποιητικαῖς διηγήσεσι τοῦ Ἑρωτοκρίτου, ἢ ἐν ταῖς μυθικαῖς περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου φημηγορίαις ὠνειροπόλει ἐν τῇ προσδοκίᾳ τοῦ ἀπελευθερωτοῦ αὐτῆς μεγάλου βασιλέως· ἐνῶ σήμερον, ὕστερον ἀπὸ πνευματικὴν ἐξέγερσιν, ἐξ ἧς συνελήφθησαν τοσοῦτοι πόθοι καὶ τοσαῦται ἐλπίδες ὠραιότερου μέλλοντος, ἡ μόνη τροφὴ τῆς ἑλληνικῆς διανοίας εἶναι ταπειναὶ καὶ κακόζηλοι μεταφράσεις ὀθνείων μυθιστορημάτων ἀντικείμενον ἐχόντων ξένα ἦθη καὶ ἔθιμα, ἢ τὰ βάνουσα ἄρθρα τῶν ἐφημερίδων, ἀληθῆς ἀλλ' ἐλλειπὴν παράστασις τοῦ βίου, ὃν διάγει κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη ὁ ἑλληνισμός. Φιλολογία, διαχέουσα τὸν δισταγμὸν καὶ τὴν ἀνηθικότητα εἰς ἀπάσας τὰς τάξεις τῆς κοινωνίας, καταβιβάζουσα τὸ αἶσθημα, ταπεινοῦσα τὸ φρόνημα, διαφθείρουσα τὴν αἴσθησιν, δὲν δύναται ἢ νὰ σπείρῃ τὴν διαφθορὰν καὶ τὴν ἐξαχρείωσιν ἐν τῷ χερσαίῳ ἀγρῷ οἰασδῆποτε κοινωνίας. Ἡ ἑλλειψὶς ἰδανικοῦ, ὑπ' ἧς βασανίζεται ἡ τριαύτη κοινωνία, ἡ στείρωσις πάσης πίστεως εἰς τὸν δαίμονα τῆς ἐθνικῆς ιδέας ἐπιφέρει τὴν ἀπογοήτευσιν καὶ τὸν μαρασμόν, ἀντὶ τῆς ζωῆς καὶ

τῆς ἐλπίδος κυοφοροῦσα τὸν ἀπελπισμὸν καὶ τὸν θάνατον. Ὁ τύπος, τὸ θέατρον, τὸ βῆμα τοῦ κοινοβουλίου, ὁ ἄμβων τῆς ἐκκλησίας, τὸ *Βιβλίον* τουτέστιν ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτοῦ ἐννοίᾳ, εἶναι ἡ μόνη δυνατὴ πανάκεια κατὰ τῆς τοιαύτης νοσηρᾶς καταστάσεως τῆς κοινωνίας· ἀλλ' ἐν μόνον βλέμμα ἀρκεῖ νὰ ρίψῃ τις ἐπὶ πάντων τούτων, ἵνα πεισθῇ περὶ τῆς ἀνιάτου καταστάσεως, ἐν ἣ διατελεῖ ἡ καθ' ἡμᾶς κοινωνία, ἐπότε χυδαία καὶ εὐτελής δημοσιογραφία, ὑλιστικὰ μυθιστορήματα, ἀνῆθικα δράματα προσφέρονται ὡς ἡμερησίᾳ τροφῇ τῇ ἐλληνικῇ κοινωνίᾳ, χωρὶς νὰ ἦναι δυνατὸν αὐτῇ μίαν τοῦλάχιστον στιγμὴν ἀναψυχῆς καὶ χάριτος νὰ ἀντλήσῃ ἐν τῇ ἀναγνώσει ἐνὸς συγγράμματος, ἢ ἐν τῇ ἀκροάσει ἐνὸς λόγου πολιτικοῦ ἢ ἐθνικοῦ ἱεροκήρυκος.

Σοβαρὸς λαὸς εἶναι ἄξιος ἰδίας δημοτικῆς φιλοσοφίας καὶ φιλολογίας, καταληπτῆς ὑπὸ πασῶν τῶν τάξεων τῆς κοινωνίας, δὲν εἶναι δὲ ἀναξία καὶ τῶν ἐμβριθεστάτων καὶ ἀγερωχοτάτων πνευμάτων ἢ τοιαύτη ἐργασία· ἡ διαπαιδαγώγησις τοῦ ἐργατικοῦ λαοῦ, ἡ ἀνύψωσις αὐτοῦ διὰ τῆς πνευματικῆς μορφώσεως ἀπὸ τῆς ταπεινοτάτης βαθμίδος τῆς κοινωνικῆς κλίμακος, ἐν ἣ ἴσταται, μέχρι τῶν ἀνωτάτων αὐτῆς κορυφῶν, ἡ αὐτοσυνειδησία τοῦ ἀτόμου, θεωρουμένου ὡς σκοποῦ καὶ οὐχὶ ὡς μέσου τῆς κοινωνικῆς ἐργασίας, ἰδοὺ τὸ ἀντικείμενον ἀληθοῦς δημοτικῆς φιλολογίας. Ἄπαντες οἱ πολῖται καὶ αὐτοὶ οἱ πενέστατοι, δικαιοῦνται πρὸς ἐκπαίδευσιν· οὐδεμία κοινωνία ὀφείλει νὰ παραμελήσῃ τὴν ἀνατροφὴν τάξεως τινὸς, παραβλέπουσα καὶ ἀδικοῦσα αὐτήν. Ἡ τοιαύτη δὲ κοινωνία δὲν εἶναι τελεία οὔτε ἠθικῶς οὔτε κοινωνικῶς· ὅπως δὲν εἶναι τέλειος ὁ ἄνθρωπος, ὁ θεραπεύων ἐξαιρετικῶς μέλη τινὰ μόνον τοῦ σώματός του, ἐπὶ παραμελήσει, προφανεῖ μᾶλλον βλάβη τῶν ἄλλων.

Τὸ σοβαρὸν τοῦτο ζήτημα δημοτικῆς φιλολογίας καὶ βιβλιοθήκης ἤρξατο ἤδη μελετώμενον καὶ ἐπισύρον τὴν προσοχὴν τῶν πολιτευτῶν ἐν τε τῇ Εὐρώπῃ καὶ τῇ Ἀμερικῇ, ἥτις καὶ ἐνταῦθα πρώτη παρέσχεν τὸ παράδειγμα εἰς τὴν γηραιάν Εὐρώπην. Ἄπανταχοῦ ἰδρύνονται σήμερον βιβλιοθήκῃ τοῦ λαοῦ, παρέχουσαι ἀσφαλῆ καὶ πρόχειρα τὰ μέσα τελείας καὶ ἀρμονικῆς δημοτικῆς παιδείσεως καὶ ἀναπτύξεως. «Ἀποστολὴ τῶν βιβλιοθηκῶν τοῦ λαοῦ, λέγει συγγραφεὺς τις, εἶναι κατὰ πρῶτον λόγον οὐχὶ ἡ παροχὴ καθαρῶς ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων εἰς τὸν ἀναγνώστην, ἀποστολὴ ἧς ἡ πλήρωσις προσήκει εἰς τὰς δημοσίας βιβλιοθήκας, εἰς τὰς βιβλιοθήκας σοφῶν σωματείων καὶ τοὺς ἐπιστημονικοὺς συλλόγους, ἀλλ' ὀφείλουσι πρὸ παντὸς νὰ ὑποθάψωσι τὴν ἀντίληψιν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ὑπὲρ πάντων τῶν κλάδων τοῦ ἐπιστητοῦ διὰ βιβλίων κατα-

ληπτοῦ ὑπὸ τῶν πολλῶν ἀντικειμένου. Ὅφειλουσιν ἐν τούτοις νὰ παρήχῃσι τὰ κράτιστα τῶν προϊόντων τῆς βιβλιομπορίας, καὶ ἰδίως βιβλία καταληπτὰ ὑπὸ τῶν πολλῶν. Ἀλλὰ δὲν ἀποκλείεται ἐκ τούτου ἡ παραγωγή ἐπιστημονικῶν συγγραμμάτων. Ἔργα τῶν πρώτων ἱστοριογράφων, βιογράφων, γεωγράφων, οἰκονομολόγων δύνανται καὶ ὀφείλουσιν νὰ κατέχῃσι θέσιν ἐν δημοτικῇ βιβλιοθήκῃ μεταξὺ βιβλίων χάριν τοῦ λαοῦ γεγραμμένων. Μόνον δὲ δέον νὰ ἀποκλεισθῶσιν ἐπιστημονικαὶ ἔρευναι, αἵτινες δύνανται νὰ ἐξεγείρωσι τὸ ἐνδιαφέρον τῶν εἰδικῶν ἐπιστημόνων. Διὰ συγγραμμάτων κλασικῆς μορφῆς καὶ κλασικῆς ὕλης ἀπαλλοτριούται ἡ αἴσθησις τοῦ ἀναγνώστου τῶν ἐπιπολαίων καὶ ἐφημέρων προϊόντων τῆς ἡμερησίας φιλολογίας. Οὕτω δὲ ὠργανωμέναι αἱ βιβλιοθήκαι τοῦ λαοῦ θέλουσιν ἐπενεργῆσαι πνευματικῶς καὶ ἠθικῶς ἐπὶ τοῦ πολλοῦ πλήθους τῶν θαμνῶν αὐτῶν, πρὸ παντὸς δὲ θέλουσιν προαγάγει τὴν ὑπόληψιν καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς πνευματικῆς ἐργασίας. Καὶ εἶναι τὰ μάλιστα ἀξιοθρήνητον, ὅτι κατέπεσεν ἐσχάτως ἡ ὑπόληψις αὕτη ἐπαισθητῶς μεταξὺ τῶν πνευστερῶν τάξεων, οὐδὲν θαῦμα βεβαίως, ἀφοῦ ἡ χρηματομανία τῶν ἀνωτάτων τῆς κοινωνίας μερίδων μετ' ἐπιτετηδευμένης καὶ ἀλαζόνης περιφρονήσεως προσφερομένη πρὸς πᾶσαν ὑψηλοτέραν διὰ τὸ ἰδανικὸν καὶ τὸν πνευματικὸν κόσμον τάσιν, δὲν εὐρίσκει τὴν προσήκουσαν ἐνεργητικὴν ἀντίπραξιν¹ ».

Οὕτως ἐσχηματίσθησαν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἐν Γαλλίᾳ, Γερμανίᾳ, Ἀγγλίᾳ, Ἑλβετίᾳ καὶ ἄλλαις εὐρωπαϊκαῖς χώραις διάφοροι σύλλογοι καὶ ἐταιρίαι πρὸς σκοπὸν τῆς διὰ δημοτικῶν βιβλιοθηκῶν διαδόσεως καὶ ἐπεκτάσεως τῆς παιδεύσεως παρὰ τῷ λαῷ τῶν κατωτάτων τάξεων. Ἐν τῷ μικρῷ βασιλείῳ τῆς Σαξωνίας, τοῦ ὁποίου ὁ πληθυσμὸς δὲν ὑπερβαίνει τὰ 2,500,000 κατοίκων, ὑπάρχουσιν ἐν συνόλῳ 19 αἱ βιβλιοθήκαι, περιλαμβάνουσαι 72,475 τόμους, ὧν ἕκαστος ἀναλογεῖ ἐν τισι διαμερίσματι τοῦ κράτους πρὸς 3¹—34 κατοίκους· ἡ δὲ κυβέρνησις δὲν δείκνυται ξένη πρὸς τὴν ἐνέργειαν ταύτην τῶν ἐταιριῶν, τῶν συλλόγων ἢ τῶν δήμων, ἐγγράψασα ἤδη ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τοῦ κράτους τὸ ποσὸν 15,000 μαρκῶν (20,000 φρ.) πρὸς ἱδρυσιν καὶ ὑποστήριξιν τῶν δημοτικῶν βιβλιοθηκῶν.

Ἐναμίλλως τῆς Γερμανίας, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐπέκεινα αὐτῆς βαίνουσα, ὑπερέχει ἡ Ἑλβετία, ἥτις καὶ ἐν τῷ ζητήματι τῶν δημοτικῶν βιβλιο-

¹ Deutsche Zeit-und Streit-Fragen, von Holzendorff und Oncken—Die Volks Bibliotheken, ihre Aufgabe und ihre Organisation.

θηκῶν προηγείται τῆς λοιπῆς Εὐρώπης, ὡς προηγείται ἐν παντί ἀφορῶντι τὸ ζήτημα τῆς παιδείσεως. Ἐν τινι περὶ τῶν δημοσίων βιβλιοθηκῶν τῆς Ἑλβετίας ἐν ἔτει 1866 δημοσιευθεῖσα ἀπογραφῇ, ἀναγινώσκομεν ὅτι κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὑφίσταντο ἐν τῇ εὐδαίμονι ὁμοσπονδίᾳ 780 βιβλιοθήκαι τοῦ λαοῦ καὶ 82.3 βιβλιοθήκαι τῆς νεώτερος· οὕτω 36 τόμοι ἀναλογοῦσιν ἐπὶ 100 κατοίκων τῆς χώρας.

Πολιτεία, Δῆμοι, σύλλογοι καὶ ἐταιρεῖαι, πᾶσα ἐν ἐνὶ λόγῳ ἠθικῇ ἐν τῇ κοινωνίᾳ προσωπικότης ὑπέχει τὸ καθῆκον τῆς ἰδρύσεως βιβλιοθηκῶν συντελουσῶν πρὸς τὴν εὐρυτέραν τοῦ λαοῦ παιδείυσιν καὶ ἀνάπτυξιν. Εἴπομεν ὅτι τὸ σχολεῖον τὰς βᾶσεις μόνον τίθησι τῆς ἀνατροφῆς, ἐνῶ ἡ βιβλιοθήκη, ἀληθὲς ψυχῆς ἀσπασίον, ἐγκλείουσα ἐν ταῖς κόλπουσιν αὐτῆς πᾶν ὅ,τι ὑψηλὸν καὶ γενναῖον παρήγαγε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἀντιπροσωπεύει σκοπὸν εὐρύτερον καὶ ἀνθρωπινώτερον. Ποίησις, ἱστορία, γεωγραφία, περιηγήσεις, φιλοσοφία, φυσικὰ ἐπιστήμη, πᾶν ὅ,τι δύναται ν' ἀποκριθῇ εἰς ἅπαντα τὰ προβλήματα τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ κόσμου, πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ ἐξυψώσῃ καὶ νὰ ἐξευγενίσῃ τὸν ἄνθρωπον, ὀφείλει νὰ καταστῇ προσιτὸν παντὶ τρόπῳ εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ λαοῦ, ὅστις πεφωτισμένος, συνεπῶς ἐλεύθερος, δύναται νὰ σκεφθῇ καὶ νὰ ἐνεργήσῃ μόνον ὡς παράγων τοῦ σκοποῦ τῆς κοινωνικῆς προόδου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ.

Μάλιστα μόνον ὑπὸ τοιούτους ὅρους ὁ πολίτης καθίσταται ἀληθῶς ἐλεύθερος, διότι ἐλευθερία εἶναι ὁ φωτισμὸς καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τοῦ πνεύματος· ἡ δὲ ἐλευθερία αὕτη γεννῶσα δικαιώματα, δημιουργεῖ ἅμα καὶ καθήκοντα, οὐδὲν δὲ καθῆκον ὑψηλότερον τοῦ πολίτου, ἀληθοῦς μικροκόσμου τῆς ἐργαζομένης κοινωνίας, ἐν τῇ ιδιότητι ταύτῃ μόνον δυναμένου νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν καθολικὴν αὐτῆς ἐνέργειαν, συνεπῶς ὀφείλοντος νὰ κατέργηται ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς προόδου μὲ ἀπασαν τὴν πανοπλίαν τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς περιβολῆς. Καὶ πρὸς τοῦτο ὀφείλει νὰ τεθῇ ἡ ἐξῆς ἀρχὴ ἐν τῷ θεμελιώδει κώδικι τῆς νεωτέρας κοινωνίας :

Ὁ ἀγνοῶν τὸ ἀναγινώσκειν καὶ γράφειν, ὁ μὴ ἀκολουθήσας ἐφ' ὠρισμένον χρόνον μαθήματα ἐν τινι δημοτικῷ σχολείῳ, στερεῖται τῶν θεμελιωδῶν στοιχείων καὶ προσόντων τοῦ πολίτου, συνεπῶς ἀπαγορεύεται αὐτῷ τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου.

Μάλιστα. Ἐπὶ τίνι δικαιώματι ἔξισοι νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν διεύθυνσιν πεφωτισμένης πολιτικῆς κοινωνίας ὁ ἀγνοῶν τὴν ἀρχὴν αὐτῆς καὶ τὸν προορισμόν, ὁ παραγνωρίζων τὴν σπουδαιότητα αὐτῆς, ὁ μὴ δυνάμενος νὰ συλλάβῃ τὴν ἔννοιαν τῶν μέσων, δι' ὧν αὕτη

δύναται νὰ προοδεύσῃ, ὁ καθιστάμενος ἔρμειον τῆς πονηρίας τοῦ δημαγωγοῦ, ὃν ἀδυνατεῖ νὰ κατανοήσῃ καὶ νὰ ἐκτιμήσῃ, καὶ οὐ τυγχάνει ἐκάστοτε τὸ παίγνιον; Ἄπὸ τίνος ἐποχῆς ἢ ἐλευθερία ὠρίσθη ὡς ἢ διὰ τοῦ ἀριθμοῦ διατύπωσις τῆς γνώμης τοῦ πλήθους, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης συνειδήσεως ὑποκειμένου εἰς τὰς ἐντυπώσεις τῆς στιγμῆς, μηδένα ἔλεγχον δυναμένου νὰ ἐξασκήσῃ ἐπὶ προσώπων καὶ ἐπὶ πραγμάτων ἕνεκα τοῦ περιορισμένου αὐτοῦ πνευματικοῦ ὀρίζοντος, πέρα τοῦ ὁποίου ὑπάρχουσιν αἱ *σῆλαι* τοῦ Ἡρακλέους ἐπὶ παντὸς ἀντικειμένου ἀφορῶντος τὸν εἰδικὸν καὶ πνευματικὸν αὐτοῦ κόσμον; Κατὰ τοὺς ἐκλογικοὺς νόμους ἀπάντων τῶν νεωτέρων ἔθνων στερεῦνται τοῦ δικαίωματος τῆς ψήφου οἱ ἀμειροῦντες πάσης ἠθικῆς ἰκανότητος, οἱ ἀνήλικοι, οἱ παράφρονες, πάντες ἐνὶ λόγῳ οἱ ἕνεκα τῆς πνευματικῆς αὐτῶν ἀνικανότητος μὴ δυνάμενοι νὰ κατανοήσωσι τὸν σκοπὸν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας· ἐπὶ τίνι λόγῳ λοιπὸν ὁ ἀγράμματος, ὁ ἐκ γενετῆς διαβίων μακρὰν τῆς κοινωνίας, ὁ ἀγνοῶν τὸν προορισμὸν αὐτῆς, τὰ μέσα, δι' ὧν αὕτη εὐημερεῖ καὶ κρατύνεται, ἐπὶ τίνι λόγῳ κέκτηται τὰ αὐτὰ δικαιώματα καὶ διατυποῖ τὰς αὐτὰς ἀξιώσεις μετὰ τοῦ πεφωτισμένου ἀνδρὸς ἐν τῇ λύσει ἀπάντων τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν προβλημάτων; Ὁ χωρικός, ὁ ἀγνοῶν τὸ γράφειν καὶ ἀναγινώσκειν, ὁ μηδέποτε ἰδὼν ἐφημερίδα, ὁ μὴ κατέχων τὰ στοιχεῖα τῆς ἐλαχίστης ἀναπτύξεως τοῦ ὁποίου ὁ γεωγραφικὸς κύκλος δὲν ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τοῦ δήμου του, τοῦ ὁποίου αἱ ἱστορικαὶ γνώσεις δὲν ἀφικνοῦνται πέρα τῶν ἀμυδρῶν παραδόσεων καὶ διηγήσεων τῶν συγχωρικῶν του, τοῦ ὁποίου ὁ πνευματικὸς κύκλος δὲν ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τοῦ παχυλοτάτου αἰσθητισμοῦ, ὁ ἔχων ἀτελεστάτην τὴν ἰδέαν τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, τοῦ ὁποίου ὁ ἠθικὸς ὀρίζων δὲν ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τοῦ ἰκρίωματος ἢ τῆς εἰρκῆς, ὁ ἀγνοῶν τὴν ἱστορίαν, τὰς παραδόσεις, τὰ χρονικά, τὴν μεγάλην ἰδέαν τῆς πατρίδος του, ὁ μηδὲν ἐπιστάμενος περὶ πολιτικῆς οἰκονομίας, περὶ στρατολογικοῦ συστήματος, περὶ ἐκπαιδεύσεως, περὶ διοικήσεως, περὶ δικαιοσύνης, περὶ ἐλευθερίας καὶ πολιτείας, προσκαλεῖται πρῶτον τινὰ ἐπιστήμω, πανδήμω, ὑπὸ τοὺς σοβαροὺς τύπους βασιλικοῦ ἢ προεδρικοῦ τινὸς διατάγματος, προσκαλεῖται νὰ ἀποφανθῇ, ἂν ὁ βασιλεὺς β. σιλεύει ἢ δὲν κυβερνᾷ, τί τὸ κρεῖττον σύστημα κυβερνήσεως, τίνι τρόπῳ πρέπει νὰ διατυπωθῶσιν αἱ ἐξωτερικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῆς πατρίδος αὐτοῦ καὶ τῶν ἄλλων κρατῶν, ἢ ἵνα ἐκφρασθῶ θετικώτερον ἔτι, νὰ ἀποφανθῇ περὶ τῆς κρεῖττονος διοικήσεως, περὶ τῆς ἀξίας καὶ τῆς ἠθικότητος δύο ἀνδρῶν ἄξιούντων τὴν προεδρίαν τῆς κυβερνήσεως, ὧν ἐπὶ τέλος ἀγνοεῖ καὶ αὐτὰ τὰ ὀνόματα!... Καὶ τοιοῦτον σύστημα, ἀληθῆς σύγ-

χυσις πάντων τῶν ἠθικῶν ὄρων, ἀνατροπὴ τῶν νόμων τῆς ἱστορίας, τῆς κοινωνίας καὶ τῆς λογικῆς, μυστικισμὸς ἄξιος τῶν ὀπτασιῶν Ἰνδοῦ Βραχμάνος, ἀποκαλεῖται ἐπὶ τὸ διθυραμβικώτερον τὸ ἄκρον ἄωτον ἐλευθέρας πολιτικῆς κοινωνίας, ἡ τελειοτάτη ἔκφρασις τῆς νεωτέρας ἐλευθερίας καὶ ἡ τελευταία κατὰκτησις τῆς ἀνθρωπότητος ἐν τῇ ἱστορίᾳ! . . .

Ἄπλη μελέτη τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων μαρτυρεῖ τὴν πλάνην τοῦ συστήματος τούτου· ἀρκεῖ ἐν μόνῳ νὰ ρίψῃ τις βλέμμα ἐπὶ τοῦ κατὰ τὴν τελευταίαν τριακονταετίας πολιτικοῦ βίου τῆς Γαλλίας καὶ Γερμανίας, ἵνα συναγάγῃ τὰ προσήκοντα συμπεράσματα περὶ τῶν συνεπειῶν αὐτοῦ ἐν τῷ μέλλοντι οἰκισθῆποτε χώρας, ἐν ἧ ἡ καθολικὴ ψηφοφορία ἀδιοργάνωτος καὶ ἀπαιδαγώγητος ἄξιοι ἐκ τοῦ προχείρου νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν γνώμην αὐτῆς ἐν τῇ πολιτείᾳ ἄνευ περιορισμοῦ τινὸς καὶ ἐλέγχου. Ἐν μὲν τῇ Γαλίᾳ μετὰ τὸν βραχυχρόνιον ἐκείνον θρίαμβον τῆς ἐν ἔτει 1848 νίκης τοῦ κυριάρχου λαοῦ, ἡ καθολικὴ ψηφοφορία κατέληξεν εἰς τὸ πολιτικὸν τόλμημα τῆς δευτέρας Δεκεμβρίου 1851 καὶ εἰς τὸν δεσποτισμὸν τῆς δευτέρας αὐτοκρατορίας. Ἐν Γερμανίᾳ δὲ διὰ τοῦ αὐτοῦ θεσμοῦ, ἀπὸ δεκαετίας ἤδη καὶ ἐπέκεινα, κυοφορεῖται ὁ κοινωτισμὸς μεθ' ὅλων αὐτοῦ τῶν συνεπειῶν, δεινὴ ἀπειλὴ κατὰ τῆς ἠθικῆς τάξεως τῆς κοινωνίας καὶ κατὰ τῶν θεμελιωδεδεσμάτων ἀρχῶν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Ἐὰν ἡ καθολικὴ ψηφοφορία, μὴ λειτουργοῦσα καθ' ὀλοκληρίαν ἔτι οὔτε ἐν Εὐρώπῃ, οὔτε ἐν Ἀμερικῇ,¹ παρέχει τοὺς φόβους, οἳ διετυπώθησαν ἀνωτέρω, τοῖς πλείστοις τῶν συγχρόνων φιλοσόφων καὶ δημοσιολόγων, ὅποια πρέπει νὰ ἐξαγάγωμεν συμπεράσματα περὶ Ἑλλάδος, ἧτις ὀλίγων μόλις δεκαετηρίδων ἀριθμοῦσα αὐθυπόστατον ἔθνικόν καὶ πολιτικὸν βίον, ἐλλειπῆς συγκοινωνίας καὶ τῶν λοιπῶν τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ μέσων, τῶν παρεχόντων τὴν πολιτικὴν ἀνατροφὴν εἰς τὸν λαόν, εὐρίσκειται εἰσέτι εἰς τὰ σπάργανα τοῦ ἔθνικοῦ αὐτῆς βίου, ἐστερημένη πάσης ἐλευθέρας ἀνατροφῆς καὶ συνειδήσεως; Ἡ ἱστορία τῆς τελευταίας δεκαπενταετίας εἶναι φοβερὸν ἀλλὰ καὶ διδασκτικώτατον μάθημα. Ἡ πολιτικὴ ἀμάθεια καὶ ἀνικανότης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ διετρανώθη κατὰ λυ-

1 Ὁ Φένιμωρ Κοῦπερ ἔγραφεν ἐν ἔτει 1848 : « Ἡ πλειονοψηφία κυβερνεῖ συνήθως κατὰ τοσοῦτον ἀπόλυτον τρόπον, ὅσον καὶ ἀπόλυτος μονάρχης, μόνον δὲ συνεχῆς ἐποπτεία δύναται νὰ συγκρατήσῃ τὴν Αὐτοῦ Μεγαλειότητα ἐντὸς ἀνεκτῶν ὀρίων. Παρατηροῦντες τίς μεταξὺ ἡμῶν ἐκφράζει τὴν βασιλικὴν ταύτην βούλησιν, δὲν δυνάμεθα ἢ μετ' ἀγωνίας νὰ στρέψωμεν τὰ ὄμματα ἡμῶν πρὸς τὸ μέλλον ». Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἐδημοσιεύθη ἐν τῇ Literary World τῆς Νέας Ὑόρκης.

πηρόν τρόπον ἐν ταῖς μᾶλλον κρισίμοις στιγμαῖς τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἱστορίας. Ἐρμαιοῦν τῆς πολιτικῆς κερδοσκοπίας, ὑπέθαλψε καὶ προήγαγε διὰ τῆς κυριαρχικῆς αὐτοῦ ψήφου προσωπικὰ συμφέροντα καὶ ἐγωϊστικὰς τάσεις, παρέσχεν ἐλεύθερον στάδιον εἰς τὴν πονηρίαν, ἥτις ἐπωφεληθεῖσα τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ ἀγνοίας καὶ ἀμαθείας, ἐλευθέρα παντὸς ἐλέγχου καὶ πεφωτισμένης καὶ ἀνεξαρτήτου συζητήσεως καὶ ἐποπτείας τῆς κοινῆς γνώμης, ἐθυσίασε τὰ καθολικὰ συμφέροντα εἰς τὸν βωμὸν ἐνόχου ἀτομισμού, παρασχούσα λυπηρόν θέαμα βιωτικῆς ἀπαθείας καὶ πασιδήλου ἀνικανότητος καὶ μυωπίας ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν ὁ ἑλληνισμὸς, ἀπανταχόθεν ἐπαπειλούμενος, ὤφειλε καὶ ἦτο κεκλημένος ν' ἀναπτύξῃ πρὸ τῆς Εὐρώπης τὸ ἐθνικὸν καὶ πολιτικὸν αὐτοῦ πρόγραμμα.

Ἐλαχίστη ἐξέσυνα καὶ μελέτη τῆς καταστάσεως τῆς δημοτικῆς παρ' ἡμῖν παιδείσεως, προχσίρως θέλει λύσει τὸ ἀκατάληπτον ἴσως ὑπὸ πολλῶν πρόβλημάτων τῶν αἰτίων τῆς πολιτικῆς ἐκλύσεως καὶ διαφθορᾶς, ἥτις ἀπὸ τινος χρόνου λυμαίνεται τὸν δημόσιον ἐν Ἑλλάδι βίον καὶ ἧς ἡ ἐπίδρασις ἤρξατο ἐσχάτως μολύνουσα καὶ τὸν κοινωνικὸν βίον κατὰ τρόπον ὀφείλοντα νὰ θέσῃ εἰς ἀνησυχίαν τὰ πνεύματα ἐκεῖνα, ἅτινα ἐκ τοῦ παρόντος μελετῶσι τὰς συνεπείας καὶ τὰ ἠθικὰ ἀποτελέσματα τοῦ μέλλοντος... Ἐν χώρᾳ κυβερνωμένη ὑπὸ τῆς πανδήμου ψήφου, ἐν ἣ ὁ κύριος λαὸς ὀκτάκις συνεκλήθη μέχρι τοῦδε ἐν μιᾷ δεκαπενταετίᾳ πρὸς λύσιν τοῦ αἰνίγματος τῆς πολιτικῆς Σφιγγὸς τῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' οὐδέποτε ἐξήνεγκε λογικὴν τινα καὶ ἀσφαλῆ λύσιν, ὁ ὑπουργὸς τῆς δημοσίας ἐκπαίδευσσεως ἐν τινὶ εἰσαγωγικῇ αὐτοῦ ἐκθέσει πρὸς τὸ νομοθετικὸν σῶμα θρηνεῖ «τὴν ἑλλειψιν σχολείων, τὴν ἑλλειψιν πάσης ἐποπτείας ἐπ' αὐτῶν παρὰ τε τῶν κοινοτήτων καὶ τῆς κυβερνήσεως, καὶ τὴν ἀνάμιξιν εἰς τὸ σχολεῖον τῶν ἐπιτοπίων κομματικῶν παθῶν.» Ἐπιθεωρηταὶ σταλέντες ἐσχάτως ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως πρὸς ἐξέτασιν τῆς καταστάσεως τῶν δημοτικῶν σχολείων, καὶ ἐν ταῖς ἐκθέσεσιν αὐτῶν πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον καὶ ἐν ταῖς κατ' ἰδίαν αὐτῶν συνδιαλέξεσιν ἐπιβεβαιούσι λεπτομερέστερον καὶ ζοφερώτερον τὴν οἰκτρὰν ταύτην κατάστασιν, ἥτις ἐπιτείνομένη ὀσημέραι, θέλει ἐπενέγκει παντελῆ παρακμὴν καὶ παραλυσίαν τοῦ κοινωνικοῦ σώματος ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν ἀπαιτεῖται ἡ μᾶλλον δραστηρία καὶ ἐνεργὸς ἐξέγερσις καὶ ἐργασία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἔχοντος ν' ἀντιπαλαίσῃ κατ' ἐσωτερικῶν τε καὶ ἐξωτερικῶν πολεμίων, ὀφείλοντος νὰ διδαχθῇ ἐκ τῶν παθημάτων, μὴ, ἐπιστάσης τῆς τελευταίας στιγμῆς τῆς λύσεως τοσοῦτων ἐθνικῶν ζητημάτων, τῆς πραγματώσεως τοσοῦτων προαιωνίων πόθων, εὕρεθῇ καὶ πάλιν ἀνέτοιμος, ἀδιάφορος, σχολαστικὸς

συζητητῆς ματαίων ἐρεσχειλιῶν, τὸ χεῖριστον, ὄργανον πονηρᾶς πολιτικῆς, ὡς εἶδομεν τὸ λυπηρὸν τοῦτο φαινόμενον ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ τετραετίᾳ, καθ' ἣν τοσαῦται ἡμῶν ἐλπίδες ἐναυάγησαν, συντριβεῖσαι ὑπὸ τὰ κύματα τῆς πολιτικῆς θυέλλης καὶ ἀκοσμίας, ἣτις περιβάλλει μέχρι τῆς σήμερον τὸν δημόσιον ἐν Ἑλλάδι βίον, τὰ ἔσχατα τῶν δεινῶν ἐπαπειλοῦσα, ἂν μὴ εἰέλθῃ πολιτικὴ ἀνάνηψις καὶ σωφροσύνη¹.

Ἐν μέτῳ τῆς ἀμφιβόλου ταύτης καὶ ψευδοῦς καταστάσεως, ἐν ἣ τὸ ἔθνος ἀπὸ τοσούτου χρόνου διατελεῖ, τίς πολιτικὸς οἰακοστρόφος θέλει ἐγερθῆ, ἵνα καθοδηγήτῃ αὐτὸ πρὸς τὸν λιμένα τῆς ἀσφαλείας καὶ τῆς προόδου, ἰατρὸς νὰ διατυπώσῃ τὴν νόσον, ὑφ' ἧς κατατρύχεται, τὰς ἀφορμὰς αὐτῆς; Ἡ ἑλληνικὴ δημοσιογραφία, ἐλεεινὸν παριστῶσα σήμερον θέαμα πολιτικοῦ ἐξευτελισμοῦ καὶ ἠθικῆς ἀποκαρτερήσεως, οἶονεὶ μοιχαλὶς τῶν πολιτικῶν ὀργίων τῆς ἡμέρας, θυρσῶ ἐστεφνωμένη καὶ κρούουσα τὸ φουγικὸν κύμβαλον τῆς συγχύσεως καὶ τῆς εὐπαθείας, παρίσταται ὡς ἡ προσωποποίησις τῶν υἱῶν ἐκείνων τοῦ Νῦε, οἵτινες ἀποκαλύπτουσι τὴν αἰσχύνῃν τοῦ γονέως, προκαλοῦσι τὸν χλευασμὸν καὶ τὸν καταγέλωτα πρὸς ἀληθοῦς κοινωνίας, χωρὶς νὰ δύναται νὰ προτείνῃ τὰ μέσα τῆς θεραπείας.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας² ὁ ἑλληνικὸς λαὸς καλεῖται εἰς τὴν κάλπην, ἵνα διατυπώσῃ τὰς σκέψεις αὐτοῦ καὶ ἐκφράσῃ τὴν γνώμην του περὶ τῆς παρούσης πολιτικῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων. Ἐν τῇ ἐποχῇ ταύτῃ, καθ' ἣν τοσαῦτα ζητήματα ἐνδιαφέρουσι τὸν ἐθνικὸν καὶ πολιτικὸν

¹ Εὐτυχῶς ἤρξαστό τις τελευταίως διοικουμένη ἐργασία πρὸς βελτίωσιν τῆς δημοτικῆς παιδείσεως, χάρις εἰς τὴν ἀπὸ διετίας εὐδόκιμον διεύθυνσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων· ἀλλὰ . . . πολλὰ εἰσέτι μεταξὺ κίλικος καὶ χεῖλος. Ὁ διδασκαλικὸς σύλλογος ὀφείλει νὰ κατανοήσῃ τὴν ἀποστολήν του καὶ νὰ ἐξέλθῃ τῆς ῥαστώνης, εἰς ἣν ἐν μέρει διατελεῖ· μελετῶν ἐμβριθῶς καὶ ἀμερολήπτως τὴν παρ' ἡμῶν κατάστασιν τῆς δημοτικῆς παιδείσεως, ὀφείλει νὰ διαφωτίσῃ δι' ὑπομνημάτων αὐτοῦ τὴν βουλήν καὶ τὴν κυβέρνησιν, ὑποβάλλων σχέδιον καταλλήλου διὰ τὴν Ἑλλάδα νόμου, καθιστῶντος τὸ Σχολεῖον, οἷον ἀληθῶς ὀφείλει νὰ ᾔῃ ἐν ἐλευθέρᾳ πολιτεία — πυρὴν ἐθνικῆς ἀγωγῆς, παιδείσεως καὶ ἠθικότητος, ἀνώτερον τῶν συμφερόντων τῆς ἡμέρας, ἢ ἵνα μεταχειρισθῶ τὴν φράσιν τοῦ κυρ. ὑπουργοῦ ξένον τῆς ἀναμίξεως τῶν ἐπιτοπίων κομματικῶν παθῶν . . . προσθετέον δὲ καὶ τῆς κακίστης ἐπιδράσεως τῶν κατὰ καιροῦς κυβερνήσεων.

² Ἐγράφοντο ταῦτα ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῶν τελευταίων ἐκλογῶν· ἡ διεξαγωγὴ αὐτῶν καὶ ἡ ἐκδοσις κατ' οὐδὲν ἠλλοίωσαν τὰς σκέψεις μου, τοῦναντίον ἐκράτησαν αὐτὰς ἐπὶ μᾶλλον.

ἡμῶν βίον, ποῖον πρόγραμμα ἀπασχολεῖ τοὺς κύκλους τῶν πολιτευομένων; Ποῦ οἱ ἐκλογικοὶ σύλλογοι, οἱ κεκλημένοι νὰ συζητήσωσι περὶ τῆς παρούσης καταστάσεως, νὰ ὑποδείξωσιν εἰς τὸν λαὸν τοὺς ἄνδρας ἐκείνους, ὧν αἱ ἀρχαὶ καὶ ἡ πολιτικὴ πορεία ἐκ τοῦ προτέρου γνωσταὶ ἐγγυῶνται περὶ σώφρονος καὶ εὐλιχρinoῦς ἐν τῷ Κοινοβουλίῳ πολιτείας; Σύγχυσις τελεία προτώπων, πατριῶν, ἀρχῶν καὶ συνειδήσεων. Μία καθ' ἑκάστην ἀκούεται λέξις *Συνθρασμός*, ἀσεβῆς δουλεμπορία τοῦ λαοῦ, κακοήθης συνένωσις πολέμιων ἀλλήλοις τέως προσώπων, ἀντιθέτων συμφερόντων καὶ ἐν τῷ κέντρῳ καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ, ἐπιβαλλομένη εἰς τὸν κυρίαρχον λαὸν, συρρέμενον ὀπισθεν τοῦ θριαμβευτικοῦ ἄρματος ἀσεβοῦς ὀλιγαρχίας. Ἐν τῷ αὐτῷ ψευδεῖ συστήματι ποῦ εὐρίσκεται ἡ ἐκλογικὴ ἐλευθερία; καὶ πῶς πρέπει νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ ὑψηλὴ ἐκείνη προσωπικότης τοῦ κυριάρχου λαοῦ, τοῦ ὀλυμπίου τούτου Διὸς τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, ὅστις μεταβάλλεται αἴφνης εἰς εὐτελὲς ἄθυρμα τῆς δημαγωγίας καὶ τῆς ψηφοκλοπίας τῶν ἐπιτηδείων; Ἐπὶ τίνι λόγῳ προσέρχεται παρὰ τὴν κάλπην ὁ ψηφοφόρος, ὑπὲρ τίνος νὰ ψηφίσῃ, τίνα ἰδέαν νὰ ὑποστηρίξῃ ὁ ἀμαθὴς χωρικός, ὁ ὀρεσίβιος ποιμὴν, ὁ μηδέποτε σκεφθεὶς περὶ κοινωνίας καὶ πολιτείας, ὁ ἀγνοῶν τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῶν γνώσεων, ὁ μὴ κατανοῶν τὴν ἱερὰν ἀποστολὴν, τὴν σπουδαιότητα τῆς ψήφου του, ἀλλὰ ρίπτων αὐτὴν τυχαίως, ἀλλ' ἀνταλλάσσων αὐτὴν ἀντὶ χρυσοῦ τινος κερματίου, ἀντὶ ποτηρίου ῥητηνίου, ἢ οἴουδ' ἕποτε ἄλλου ἀθύρματος, ὅπως οἱ ἄγριοι ἐκεῖνοι τῆς Ἀφρικῆς, οἱ ἀνταλλάσσοντες τὴν ἐλευθερίαν ἀντὶ εὐτελῶν ἀθύρμάτων, προσφερομένων αὐτοῖς ὑπὸ πονηρῶν καπήλων καὶ ἀνθρωπεμπόρων;

Τότε τοιοῦτος λαὸς, λέγει ἡ ἱστορία κυρίαρχος τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους, ἀλλὰ δούλος κατ' οὐσίαν, ὁποῖον εὐχερίωτον ὄργανον εἰς τὰς χεῖρας τοῦ πρώτου δεσπότη, παρισταμένου αἴφνης ὡς ἐκ μηχανῆς θεοῦ, ἵνα σώσῃ τὴν κινδυνεύουσαν κοινωνίαν ἀπὸ τῆς συγχύσεως, ἀπὸ τῆς ἀναρχίας, εἰς ἣν ἐξώθει βαθμηδὸν τὸν τόπον ἡ προσποίητος αὕτη, ἡ ἐν τῷ τύπῳ μόνον ὑπάρχουσα ἐλευθερία! Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ τύποι οὗτοι διατελοῦσιν ὑφιστάμενοι, ἵνα μὴ προτιβάλωσιν ἐκλείποντες τὴν νευρικὴν τοῦ λαοῦ ὑπερευαισθησίαν, ἀλλ' ὅποια πραγματικότης, βαθύτερον, λεπτομερέστερον ἐξεταζομένου τοῦ πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ κοινωνικοῦ σώματος! Ποῖον εἶναι ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους τὸ μέτρον τοῦ δικαίου, ὁ γνώμων τῆς ἐλευθερίας; Εἷς μόνος εἶναι ὁ τιθέμενος τοὺς νόμους, ὁ κυβερνῶν, ἐνὸς μόνου ἢ βούλησις πράγματι εἶναι ἡ καθολικὴ βούλησις, τοῦ λαοῦ κατ' ἐπιφάνειαν μόνον ὑφισταμένου καὶ δρῶντος ἐν τῇ πολιτείᾳ. Εἶναι ταῦτα

διδάγματα τῆς ἱστορίας, τὰ ὅποια εἰς οὐδέναν λαὸν εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ παραγνωρίσῃ καὶ νὰ ὀλιγορήσῃ, ἐπὶ ποινῇ τοῦ μέλλοντος αὐτοῦ καὶ τῆς ὑπάρξεως ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ.

Η΄.

Διὰ τῆς ἀρμονικῆς ἀναπτύξεως καὶ τοῦ καταλλήλου φωτισμοῦ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας λαμβάνει κατ' ἐξοχὴν τὴν πραγμάτωσιν αὐτοῦ ὁ πολιτισμὸς, ὅστις εἶναι τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἐλευθερίας καὶ προόδου. Ἄλλ' ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ ἐπικράτησις τοῦ πολιτισμοῦ δὲν εἶναι γεγονός τι τυχαῖον ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ὅπως ἀφιχθῆ πολιτικῆ τις κοινωνία εἰς τὸ ὑψηλὸν ἐκεῖνο σημεῖον τοῦ πολιτισμοῦ, ὀφείλει νὰ περιλάβῃ ἐν τῷ εὐρυτάτῳ αὐτῆς ὀρίζοντι πᾶσαν ἠθικὴν ἰδέαν, νὰ ἐνθουσιασθῆ διὰ πᾶν τὸ ἀληθές, ἀγαθὸν, καλὸν, καὶ ἐλευθέρα ἐν τῇ πτήσει αὐτῆς νὰ παράσχῃ εὐρὸν στάδιον πάλης καὶ ἐργασίας εἰς τὰ προνομιοῦχα ἐκεῖνα πνεύματα, ὧν ἡ ἐμφάνεια διαγράφει νέαν τροχίαν ἐν τῇ κοινωνικῇ ἐκτάσει καὶ ὧν ἡ ἀξία καὶ ἡ πραγματικότης σμιλεύεται καὶ κατεργάζεται μόνον ἐπὶ τοῦ ἀδαμαντίνου γρανίτου τῆς ἀτομικότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Ἄλλ' ἡ καθολικὴ ψηφοφορία ἀδιοργάνωτος, ἀκατασκεύαστος, ἀπαιδωγώγητος, ἐστρημένη πάσης καθολικωτέρας συνειδήσεως, ὡς ἐκ τῆς ἀνατροφῆς αὐτῆς καὶ τῆς καταγωγῆς ἐλλειπῆς πίστεως πρὸς πᾶν τὸ ἰδανικὸν καὶ τέλειον, εἶναι ἡ ἄρνησις τῆς ἀτομικότητος. Ἐν πολιτείᾳ ἥκιστα εἰς τὸν πολιτισμὸν προηγμένη, διὰ τοῦ θριάμβου καὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἀπολύτου δημοκρατικῆς ἰδέας, ἥτις εἶναι συνέπεια τῆς ὑλιστικῆς θεωρίας τοῦ ἀριθμοῦ, ἐξαρτώσης πᾶσαν ἠθικὴν ἀρχὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ, σχεδὸν εἰπεῖν πᾶσαν ἀλήθειαν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἀπὸ τῆς πανδήμου ψήφου, τοῦ ποσοῦ καὶ οὐχὶ τοῦ ποιοῦ, κινδυνεύει οὐ μόνον ὁ πολιτισμὸς, ἡ τέχνη, ἡ ἐπιστήμη, ἀλλ' αὐτὴ ἡ πολιτεία, κρηπίς καὶ ἄγκυρα πάσης ἠθικῆς ἀρχῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ, τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἐλευθερίας. Ἡ ἐλευθέρα ἀτομικότης ἀπόλλυται ἐν μέσῳ τοῦ ἀκαταπάυστου καὶ καθ' ἐκάστην ἐξογκουμένου κύματος τῆς δημοκρατίας, παρασυρούσης καὶ κατακλυζούσης αὐτὴν ὑπὸ τὰ θολὰ αὐτῆς κύματα. Ἀληθῶς δύναται τις ἴσως εἰπεῖν ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ὅτι τὸ πνεῦμα ἐπιπλέει· ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦτο, ὅσω τηλαυγές καὶ ἂν φωτοβολῆ ἄνω τῆς ἐπιφανείας, κατ' ἐλάχιστον δύναται νὰ διαλύσῃ τὰ πυκνὰ ἐκεῖνα νέφη, τὰ ἀναθρώσκοντα ἀπὸ

τοῦ σαπροῦ τέλματος καὶ σκοτίζοντα τὸν δρίζοντα τῆς κοινωνικῆς ἀτμοσφαίρας.

Ἐκ τῆς ἱστορίας γινώσκομεν, ὅτι ἐν πολιτεία ἀπολύτου δημοκρατίας, διευθυνομένη ὑπὸ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας, ἡ μετριότης θριαμβεύει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παντὸς ἐξέχοντος πνεύματος· ἡ μεγαλοφυΐα, ἡ ἀρετή, ἡ τιμὴ, ἡ ἀφοσίωσις ὑποχωρεῖ εἰς τὸν ὄγκον τῆς δημοτικότητος. Ὁ Περικλῆς θριαμβεύει πρὸς στιγμήν, ἀλλ' ἵνα διαδεχθῶσιν αὐτὸν ἀμέσως ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς οἱ αὐτοσχέδιοι τοῦ ὄχλου καθηγεμόνες, εἰς Κλέων, εἰς Ὑπέρολος. Ἡ τέχνη, ἡ ἐπιστήμη, ἡ φιλολογία ἐν γένει λαμβάνουσι τὸν τύπον τῆς τοιαύτης ἠθικῆς καταστάσεως καὶ τῆς πνευματικῆς ἀπόψεως· καὶ ἀρχεται ἡ ἐποχὴ τῶν βιβλιοπωλῶν, καθὰ κάλλιστα εἶπεν ὁ Carlyle, τῶν κερδοσκοπῶν, τῶν χάριν ὑλικοῦ συμφέροντος δημιουργούντων τὰς μεγαλοφυΐας καὶ ἐξαιρόντων ἀνύπαρκτα προτερήματα, ἐνῶ ὁ Περικλῆς, ὁ Μαικῆνας, καὶ ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ πᾶς ὁ καλλιεργημένον ἔχων τὸν νοῦν καὶ ἀνεξάρτητον τὴν καρδίαν πολίτης, ὁ δυνάμενος ἐν βαθυτάτῃ ἐπιγνώσει νὰ σκεφθῆ, ν' ἀποφανθῆ καὶ νὰ ἐκτιμήσῃ οἰαδήποτε τοῦ πνεύματος ἔργα, οὐδεὶς κῦρος ἀπολαμβάνων ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἥμισυ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἐν παντὶ ζητήματι ἀφορῶντι τὰ προϊόντα τῆς τέχνης ἢ τῆς ἐπιστήμης, τὰ προβλήματα τῆς κοινωνίας ἢ τῆς πολιτείας· ἡ μετριότης θριαμβεύει, διότι, οὐδεμίᾳ ἔχουσα εἰς ἑαυτὴν πίστιν, θωπεύει τὰ ἔνστικτα τοῦ ὄχλου, διότι εἶναι καταληπτῆ, διότι ἡ μεγαλοφυΐα, πτερυγίζουσα ἐπέκεινα τοῦ στενοῦ δρίζοντος περιορισμένων πνευμάτων, ἐκθαμβοῦσα, καταπλήττουσα, καθίσταται ἀκατάληπτος εἰς τὸ πολὺ πλῆθος, τὸ ὅποιον χειροκροτεῖ καὶ ἀποθαυμάζει ἕνα Δουμᾶν, ἕνα Σὺν καὶ τοὺς τοιούτους, ἐγκαταλείπον εἰς τὴν σιγὴν καὶ τὴν ἀφάνειαν τοὺς Μίλτωνας πάσης ἐποχῆς ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

Φιλόσοφοι καὶ δημοσιολόγοι, συντηρητικοὶ καὶ φιλελεύθεροι, ἀλλ' ἐπίσης ἐμβριθεῖς καὶ ἀνεξάρτητοι ἐρευνηταὶ τῶν κοινωνικῶν φαινομένων, κατέληξαν εἰς τὰ αὐτὰ συμπεράσματα. Καὶ εἶναι ἀναντιρρήτως ταῦτα ἡ κακὴ ὄψις τῆς καθ' ἡμᾶς κοινωνίας. Θέλει ἐπέλθει ἴσως ἡ κριτικὴ ἐκείνη στιγμή, ὅτε τὰ παθήματα καθιστάμενα μαθήματα, ἐμβριθῶς καὶ ἀμερολήπτως θέλουσι διατυπώσει τὰς ἀφορμὰς τῆς τοιαύτης καταστάσεως· ὁ ἀνθρώπινος λόγος οὐδέποτε ἐκλείπει· ἡ δὲ κοινωνία ἀρύεται ἀείποτε ἄλλην ζωὴν καὶ ἀναλαμβάνει νέας δυνάμεις ἀπὸ τῆς ἐξαντλήσεως αὐτῆς. Ἡ πτώσις τῶν χαρακτήρων, ἡ ἀποκαρτέρησις τῆς ἀτομικότητος, ἡ ἐξασθένωσις τῆς ἐπιδράσεως, ἣν ὀφείλουσι νὰ ἐξασκῶσιν ἐπὶ τοῦ πλήθους τὰ ὑπέροχα πνεύματα, ὁ θρίαμβος τῆς ἀγυρτίας καὶ τῆς δημαγωγίας ἐπὶ βλάβῃ τῆς

ἀρετῆς καὶ τῆς ἠθικότητος, πάντα ἐν γένει τὰ φαινόμενα τῆς πνευματικῆς ταύτης ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἀναρχίας θέλουσι παρέλθῃ ἴσως διὰ τοῦ χρόνου, τὸ δὲ ἀνθρώπινον πνεῦμα διαφωτιζόμενον διὰ τῆς ἐπιστήμης, ἐλευθερούμενον τῶν προλήψεων, θέλει συλλάβει ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ ἀληθείᾳ καὶ τῇ πραγματικότητι τὸ ἰδεῶδες ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἄνευ ἀρχῆς καὶ τέλους, ὑπέρτερον τῶν κωλυμάτων τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου, πρόκειται ἀείποτε εὐγενὲς τέρμα καὶ ἑπαθλον παντός ὑψηλοῦ ἀγῶνος ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἴδου τὸ πρόβλημα, τὸ ὅποιον κέκληται νὰ ἐπιλύσῃ ὁ νεώτερος πολιτισμὸς, ξένος πάσης σχολῆς καὶ αἰρέσεως, ἐν μόνον ἔχων ὑπ' ἑψιν μέλημα, τὴν ἐν ἀρμονίᾳ πνευματικὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐλευθερίαν καὶ τὴν ὑλικὴν εὐημερίαν τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας.

Μετὰ τὸ ἄνεδος τοῦ Σεδάν καὶ τὴν πτώσιν τῆς δευτέρας αὐτοκρατορίας ἐν Γαλλίᾳ, ὑπουργὸς τῆς νέας καταστάσεως τῶν πραγμάτων ὁ Ἰούλιος Σίμων, φιλόσοφος πεφωτισμένος ἅμα καὶ φιλελεύθερος, πρῶτον αὐτοῦ μέλημα ἐθεώρησε τὴν εἰσαγωγὴν καὶ τὴν ἐπιψήφισιν νομοσχεδίου, ἀναδιοργανωτικοῦ καθ' ὄλοκληρίαν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως. Ὁ ἐμβριθὴς συγγραφεὺς τοῦ *Καθήκοντος* καὶ τῆς *Ἐλευθερίας* κατενόησεν ὅτι μόνον διὰ τῆς μορφώσεως τοῦ λαοῦ, διὰ τῆς διαπαιδαγωγήσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας θέλει ἐπιλυθῆ τὸ πρόβλημα ἐλευθέρας πράγματι πολιτείας, ὅπερ μετὰ ζήλου ἐπιδιώκει ἀπὸ τοσοῦτου χρόνου ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία. Κατὰ τὸ νομοσχέδιον τοῦ ἀτυχῶς ἐπὶ βραχὺν διατηρηθέντος χρόνον ἐν τῇ ἐξουσίᾳ φιλοσόφου ἔστρεψίτο τοῦ δικαίου τῆς ψήφου πᾶς ὁ μὴ πρρουσιάζων τακτικὴν ἀπόδειξιν διαπεραιώσεως τῶν μαθημάτων ἐν τινι δημοτικῷ σχολεῖω. Ἦτο πραγματικὴ ἐγγύησις ὅπωςδῆποτε τῆς νομοσύνης καὶ τῆς πνευματικῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ψηφοφόρου· τὸ σπουδαιότερον, ἦτο ἰσχυρὰ ὄθησις πρὸς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς δημοτικῆς παιδεύσεως ἐν χώρᾳ ἀξιούσῃ ν' αὐτοκυβερνηθῆται. Ἀτυχῶς τὰ ὀπισθοδρομικὰ τῆς γαλλικῆς κοινωνίας στοιχεῖα ἐκήρυξαν σταυροφορίαν κατὰ τοῦ εἰρημένου νομοσχεδίου, δὲν παρήλθε δὲ πολὺς χρόνος καὶ ἡ ἠνωμένη τῶν μοναρχικῶν κομμάτων σύστασις ἐν τῇ Ἑθνοσυνελεύσει ἐξηνάγκασεν εἰς παραίτησιν τὴν κυβέρνησιν, ἧς ἦτο μία τῶν λαμπροτάτων ἐγγυήσεων ὁ μεταρρυθμιστὴς φιλόσοφος.

Μόνον δι' ἐνὸς τοιοῦτου νόμου δύναται νὰ προλάβῃ ἡ νεωτέρα κοινωνία τοὺς ἐκ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας ὁσημέραι καταφανεστέρους καθισταμένους κινδύνους· εἶπον καὶ ἀνωτέρω ὅτι ὁ θεσμὸς οὗτος κατ' ἐλάχιστον τυγχάνει ἀπόλυτον φυσικὸν δίκαιον, κατ' ἐξοχὴν δὲ εἶναι πολιτικὴ λειτουργία, συνεπῶς ἡ κοινωνία δικαιούται ν' ἀπαιτήσῃ προσόντα τινὰ

παρὰ τῶν ἀξιούντων νὰ διαχειρισθῶσιν αὐτὴν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς πολιτείας.

Ἀνάπτυξις τοῦ λαοῦ, διαπαιδαγώγησις τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας διὰ σχολείων, παντὶ σθένει ὑποστηριζομένων ὑπὸ τῶν δήμων, ὑπὸ τῆς πολιτείας, ὑπὸ τῶν ἰδιωτῶν, διὰ καταλλήλου δημοτικῆς φιλολογίας. Ἐνταῦθα ἔγκειται τὸ ἀληθὲς μυστήριον τῆς ἐλευθερίας, ἧς τὴν πραγμάτωσιν ἐπαγγέλλεται κατ' ἐξοχὴν ἡ πολιτικὴ σύνθεσις καὶ ὀργάνωσις τῆς κοινωνίας τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος. Ἀπὸ τοῦ Πλάτωνος, τοῦ πρώτου κατ' ἐξοχὴν περὶ πολιτείας φιλοσοφήσαντος, μέχρι τῶν τελευταίων δημοσιολόγων, ἡ αὐτὴ ἀκούεται φωνή, ἡ αὐτὴ ἐπαναλαμβάνεται ἀείποτε νοῦθεσία: Ἀναπτύξατε, διαμορφώσατε τὸ ἄτομον, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ βᾶσις καὶ τὸ κέντρον τῆς κοινωνικῆς κινήσεως καὶ ἐνεργείας. Ἄνευ τούτου δύναται ν' ἀναπτυχθῆ ἴσως καὶ νὰ ὑπάρξῃ ἐπὶ τινα χρόνον πολιτισμὸς, ἀλλ' οὗτος, καθὼς φέρων τὸν τύπον μερικῆς μόνον, οὐχὶ δὲ τῆς καθολικῆς συνειδήσεως τῆς κοινωνίας, κατ' ἐπιφάνειαν μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ κατὰ βάθος τυγχάνων τριοῦτος, δὲν δύναται ἢ νὰ ἐκλίπη, νὰ καταρρεύσῃ ὑπὸ τὴν πρώτην ἐναντίαν πνοὴν ἀντιθέτων ρευμάτων, τεινόντων νὰ συνταράξωσι καὶ ν' ἀνατρέψωσι τὸ ὑπάρχον καθεστῶς. Ὅποταν μέγα μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἐνὸς ἔθνους ἀγνοῇ τὸ γράφειν, τὸ ἀναγινώσκειν, συνεπῶς τὸ σκέπτεσθαι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, διατελοῦν ξένον καθ' ὄλοκληρίαν πρὸς τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν πρόοδον, ἐντελής χειραφεσία θέλει ἀφεύκτως ἐπενέγκῃ τὴν σύγχυσιν καὶ τὴν καταστροφὴν. Ἴν τοῖς κόλποις αὐτοῦ θέλουσι στρατολογηθῆ ἀείποτε πάντα τὰ πολέμια τῆς κοινωνικῆς τάξεως στοιχεῖα. Τὸ εἶδομεν τοσάκις ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ τὸ βλέπομεν ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς τύπους ἀναπαραγόμενον μέχρι τῆς σήμερον. Ἐνταῦθα ἔγκειται λοιπὸν τὸ πραγματικὸν κοινωνικὸν ζήτημα, ἀπὸ τῆς εὐστόχου τοῦ ὁποῖου διευθετήσεως θέλουσιν ἐπιλυθῆ καὶ τὰ ἄλλα ἐκκρεμῆ ζητήματα. Μόνον διὰ τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς καλλιέργειας τοῦ πνεύματος τοῦ λαοῦ θέλει ἐπέλθει ἡ ἠθικὴ αὐτοῦ ἀνύψωσις καὶ ὑπεροχὴ, ἡ σωτηρία ἀπὸ τῆς ἐκβαρβαρώσεως καὶ τῆς διαφθοράς, ἧτις ἐπαπειλεῖ καθ' ἐκάστην τὴν πρόοδον καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς κοινωνίας.

Θέλομεν ὠφεληθῆ ἐκ τῶν διδαγμάτων τῆς ἱστορίας, ἐκ τῶν πορισμάτων τῆς πείρας τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ἐξ αὐτοῦ τοῦ βραχυχρονίου ἡμῶν πολιτικοῦ βίου, ἵνα σκεφθῶμεν ἐμβριθῶς, σπουδαίως περὶ τῆς παρουσίας ἡμῶν κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς καταστάσεως, περὶ τῶν αἰτίων τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἡμῶν καχεξίας, περὶ τῶν μέσων τῆς θεραπείας; Ἐν τῇ ἀκμῇ ἔτι τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ ὁ Πλάτων διετύπου εἰς τοὺς συμπο-

λίτας αὐτοῦ τοὺς ἀξιομνημονεύτους ἐκείνους λόγους, ὧν ἐμνήσθην ἀρχόμενος τῆς μελέτης ταύτης, δι' ὧν καταλήγω, παραδίδων αὐτὴν εἰς τὴν σκέψιν τοῦ ἑλληνικοῦ δημοσίου: « Ἐάν μὴ οἱ φιλόσοφοι βασιλεύσωσιν ἐν ταῖς πόλεσιν ἢ οἱ βασιλεῖς τε νῦν λεγόμενοι καὶ δυνάσται φιλοσοφήσωσι καὶ τοῦτο εἰς ταῦτὸν ζυμπέση δύναμις τε πολιτικὴ καὶ φιλοσοφία, οὐκ ἔστι κακῶν παῦλα ταῖς πόλεσι, δοκῶ δ' οὐδὲ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει».

Βαθεῖς λόγοι, ἀξιοὶ ἐπισταμένης μελέτης καὶ προσοχῆς ἰδίως ὑπὸ τῶν λαῶν ἐκείνων, οἵτινες, μαθηταὶ εἰσέτι ἐν τῷ πολιτισμῷ, ὀφείλουσι νὰ ἐκλέγωσι τὰ ἀριστεὰ τῶν πορισμάτων τῆς ἱστορίας. Φιλοσοφία δὲν εἶναι ὠρισμένον τι σύστημα σκέψεως σχολαίων πνευμάτων, ἀξιοῦν νὰ ἐξηγήσῃ τὰ ἐπιπροσθοῦντα ἐν τῷ βίῳ φυσικὰ καὶ ἠθικὰ φαινόμενα διὰ τινων λογικῶν τύπων ἐκ τοῦ προτέρου ἢ ἐκ τοῦ ὑστέρου· ἀληθὴς φιλοσοφία εἶναι τὸ γνῶθι σαυτὸν τῆς κοινωνίας, ἡ ἀνεξαρτησία τοῦ πνεύματος, ἡ ἐλευθερία τῆς ἰδέας· μόνον λαὸς φιλοσοφῶν, λαὸς τουτέστι πεφωτισμένος καὶ ἐλευθέρως βουλευόμενος, εἶναι ἐλεύθερος, συνεπῶς ἀξίος ἐλευθερίας. Ἡ πρόοδος τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας δὲν τελεῖται τυχαίως. Ἐλευθέρα βούλησις, ἀγωνιζομένη κατὰ τῶν προσκομμάτων τῆς εἰμαρμένης, διέπει ἀείποτε καὶ καθοδηγεῖ τὸ ρεῦμα τῆς ἱστορίας, ἥτις βαίνει πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῆς οὐχὶ αὐθαιρέτως, κατ' ἀνωτέραν ἐξωτερικὴν βούλησιν, ἀλλ' ὑπὸ τὸ ἐλεύθερον καὶ φωτεινὸν πνεῦμα τῆς ἰδίας συνειδήσεως, ἐν πλήρει ἀνεξαρτησίᾳ χωρούσης ἀείποτε πρὸς τὰ πρόσω διὰ τῶν δαιδάλων τῆς ἐκπολιτευτικῆς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος σταδιοδρομίας.

ΝΕΟΚΛΗΣ ΚΑΖΑΖΗΣ.